Vorstslachtoffers onder watervogels in de Oosterschelde en de Westerschelde in februari 2012

Delta ProjectManagement

Vorstslachtoffers onder watervogels in de Oosterschelde en de Westerschelde in februari 2012

Memo als bijlage bij database RWS2012

Vlissingen, september 2012

Pim A. Wolf

Mark S.J. Hoekstein

Sander J. Lilipaly

Delta ProjectManagement

Postbus 315

4100 AH Culemborg

Uitgevoerd in opdracht van
Rijkswaterstaat Zeeland
Postbus 5014
4330 KA Middelburg

Contactpersoon RWS Zeeland Dhr P.L. Meininger

1. Aanleiding en uitvoering

Gedurende de eerste tien dagen van februari 2012 bleek de strenge vorst een grote invloed te hebben op de aantallen en verspreiding van diverse soorten steltlopers in de Oosterschelde en Westerschelde. Door strenge vorst en harde wind waren de voedselgebieden van deze soorten in grote delen van deze wateren door bevriezing of bedekking met drijfijs niet bruikbaar. Bovendien werden op diverse plaatsen rond de Oosterschelde ongewoon grote aantallen dode vogels gezien. Een en ander was voor Rijkswaterstaat Zeeland als beheerder van deze watersystemen aanleiding aan Delta ProjectManagement (DPM) een opdracht te verstrekken. Doel van deze opdracht was het in kaart brengen van de omvang van de sterfte onder watervogels, met name in de Oosterschelde en Westerschelde.

Bij het verstrekken van de opdracht was duidelijk dat er sterfte plaatsvond, en de kans dat deze een omvang kon krijgen waarbij deze invloed kon hebben op de grootte van diverse overwinterende populaties werd reëel geacht. Uit rapportages over de sterfte onder steltlopers tijdens eerdere strenge winters is bekend dat de sterfte zeer aanzienlijk kan zijn. Kennis over de aantallen omgekomen vogels kan gebruikt worden om een eventuele afname van diverse soorten te duiden en kan een rol spelen wanneer een instandhoudingsdoelstelling in het kader van Natura 2000 niet behaald wordt .

Het tellen en verzamelen van de dode vogels werd zoveel mogelijk uitgevoerd tijdens de door DPM maandelijks uitgevoerde hoogwatertelling (MWTL). Tijdens deze maandelijkse telling wordt een zeer groot deel van de watervogelrijke gebieden in de Oosterschelde en de Westerschelde bezocht. Enkele gebieden (Saeftinghe) worden door vrijwilligers geteld en deze zijn binnen het kader van deze opdracht niet bezocht. In een aantal gevallen zijn gebieden ook buiten deze tellingen bezocht. In deze korte rapportage zijn bovendien tellingen gebruikt die, op eigen initiatief, al voor de ingangsdatum van de opdracht waren uitgevoerd.

Naast het registreren en verzamelen van dode vogels tijdens de MWTL-tellingen is door DPM gezorgd voor een effectieve coördinatie van het rapen door vrijwilligers. Door vrijwilligers verzamelde dode vogels zijn opgehaald, gedetermineerd en de aantallen zijn in een Excel-bestand (RWS2012.xlsx) opgenomen. Een deel van de verzamelde Scholeksters (125 ex) zijn in februari 2012 inwendig onderzocht. In september 2012 zal in samenwerking met het NIOZ, de Universiteit van Utrecht en SOVON het nog resterende deel (400+) onderzocht worden. De resultaten van deze dissecties zullen op een later moment gerapporteerd worden. Alle gevonden vogels zijn gecontroleerd op de aanwezigheid van ringen of andere markeringen en ringvondsten zijn gemeld aan de Nederlandse Ringcentrale (NIOO).

Dankwoord Diverse mensen en instellingen hebben zich ingespannen voor de organisatie en uitvoering van de tellingen. Dank aan tellers Roland-Jan Buijs, Hans Grotenhuis, Jan de Jong, Peter Vermeulen en Kees Vliet Vlieland. Speciaal dank aan Raf Vervoort die een groot aantal slachtoffers in het oostelijke deel van de Oosterschelde telde en verzamelde. Jaap van de Hiele (EHBZ) stelde een vriezer ter beschikking en ondersteunde het veldwerk via zijn uitgebreide netwerk. Rijkswaterstaat Zeeland stelde een ruimte ter beschikking op Neeltje Jans waar de dissectie van een deel van de verzamelde Scholeksters plaats vond. Stichting Strandexploitatie Walcheren en de Gemeente Vlissingen (Albert Dijkstra) verzamelden dode vogels op de Walcherse stranden en zorgde ervoor dat deze door ons gebruikt konden worden. Peter Meininger voorzag een eerdere versie van deze memo van commentaar.

2. Tellingen van vorstslachtoffers

Tijdens de slachtoffertellingen van 4 februari tot en met 26 februari 2012 werden in totaal 1725 dode vogels geregistreerd (tabel 1). Het merendeel van deze vogels is ten gevolge van het koude weer omgekomen, een klein deel van het totaal betreft vogels met andere doodsoorzaken (bijvoorbeeld olievervuiling). Voor de volledigheid zijn in tabel 1 ook enkele strandvondsten opgenomen.

Alle vondsten zijn per datum en gebied in een Excell-bestand opgenomen (RWS2012.xlsx) waarmee een eventuele verdere analyse mogelijk is. Dit bestand bevat eveneens informatie over verzamelde vogels en verdere bijzonderheden met betrekking tot leeftijden, sexe en ringen indien bekend.

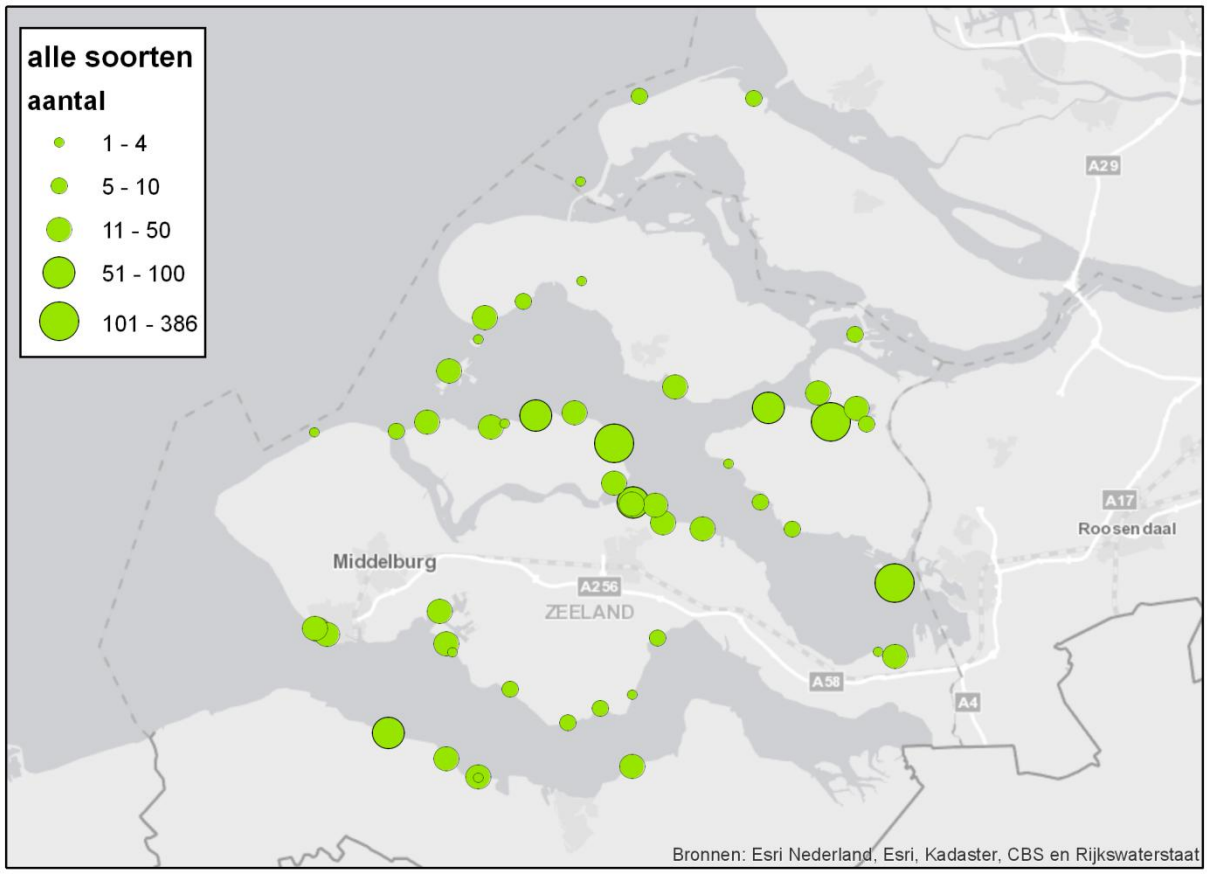

Figuur 2.1, . De groene stippen op deze overzichtskaart representeren gevonden aantallen dode vogels per bezocht gebied in delen van de Westerschelde en de Oosterschelde.

Opvallend op deze verspreidingskaart zijn de grote verschillen in de aantallen gevonden vogels aan de Noordzijde en de Zuidzijde van de Oosterschelde. Voorafgaand (en tijdens) de zoekacties was de windrichting noordelijk, het grootste deel van de gestorven vogels is hierdoor naar de zuidoever van de Oosterschelde gedreven. In de Westerschelde is dit effect kleiner, vermoedelijk doordat een deel van de vogels in de vegetatie op de schorren is “blijven hangen”. Ook aan de relatief hoge aantallen het strand van Walcheren is te zien dat gestorven vogels door wind en stroming verplaatst kunnen zijn. De stippen corresponderen dus niet noodzakelijkerwijs met foerageergebieden of hoogwatervluchtplaatsen.

Tabel 1. Totaal aantal dood gevonden vogels per soort in februari 2012.

	Oosterschelde	Westerschelde	Voordelta
Vogelsoort			
Aalscholver	2	3	6
Alk	7	11	5
Bergeend	192	30	14
Blauwe Reiger	1		
Bonte Strandloper	78	33	3
Brandgans		1	
Dodaars	2		
Drieteenmeeuw	7	10	
Dwergmeeuw	1	1	
Fuut	1		4
Grutto	1	37	9
Houtsnip	1		1
Jan-van-Gent	2	1	1
Kanoet	52	14	1
Kievit		6	
Kluut	1	2	1
Knobbelzwaan	2		
Kokmeeuw	11	5	2
Krakeend	1		
Kuifeend		1	2
Meerkoet	7		12
Middelste Zaagbek		1	
Nijlgans	1		1
Noordse Stormvogel		2	1
Pijlstaart		9	
Rosse Grutto	9	4	
Rotgans	3	1	
Scholekster	543	133	36
Slobeend	3		
Smient	6	1	
Steenloper	15		
Tafeleend	1		4
Tureluur	51	18	4
Wintertaling		5	
Wulp	74	22	7
Zeekoet	3	2	1
Zilverplevier	132	34	7
Zwarte Zee-eend	1		

Uit de tabel blijkt dat vooral Scholeksters, Zilverplevieren en Bergeenden in groot aantal gevonden zijn. Opvallend is het relatief kleine aantal Bonte Strandlopers, Kanoeten en Tureluurs. Tijdens de tellingen werd meerdere malen gezien dat lijkjes van deze soorten in rattenholen getrokken waren. De hier gepresenteerde aantallen zijn dan ook een onbekende fractie van de werkelijke sterfte.

3. Scholekster, *Haematopus ostralegus*

In vrijwel ieder bezocht gebied werden dode Scholeksters aangetroffen. Scholeksters werden vooral gevonden in de Oosterschelde (543 ex) en in kleiner aantal langs de Westerschelde (133 ex.). De grootste aantallen werden gevonden bij de Oesterdam (175 ex), het zuidelijke deel van de Krabbenkreek (58 ex) en het Schor van Kats (57 ex). Ook op de kaart van de Scholekster is goed te zien dat veel vogels door wind en stroming verplaatst zijn. De aantallen langs de Oesterdam en langs de noordkust van Noord-Beveland zullen beinvloed zijn door vogels die van elders zijn komen aandrijven. Op de Oesterdam heeft dit deels betrekking op vogels afkomstig van de Slikken van den Dortsman, de vogels op Noord-Beveland zullen vooral van de Roggeplaat en Neeltje Jansplaat afkomstig zijn. Opvallend was het ontbreken van grote aantallen dode vogels op de binnendijkse hoogwatervluchtplaatsen: vrijwel alle Scholeksters werden aan de oevers van de Oosterschelde gevonden. Rond de Waddenzee werd gezien dat Scholeksters op de hoogwatervluchtplaatsen bleven en daar uiteindelijk bezweken (Kees Oosterhuis pers meded.). In het Deltagebied lijken de vogels niet zozeer op de HVP's maar rond de foerageergebieden bezweken te zijn.

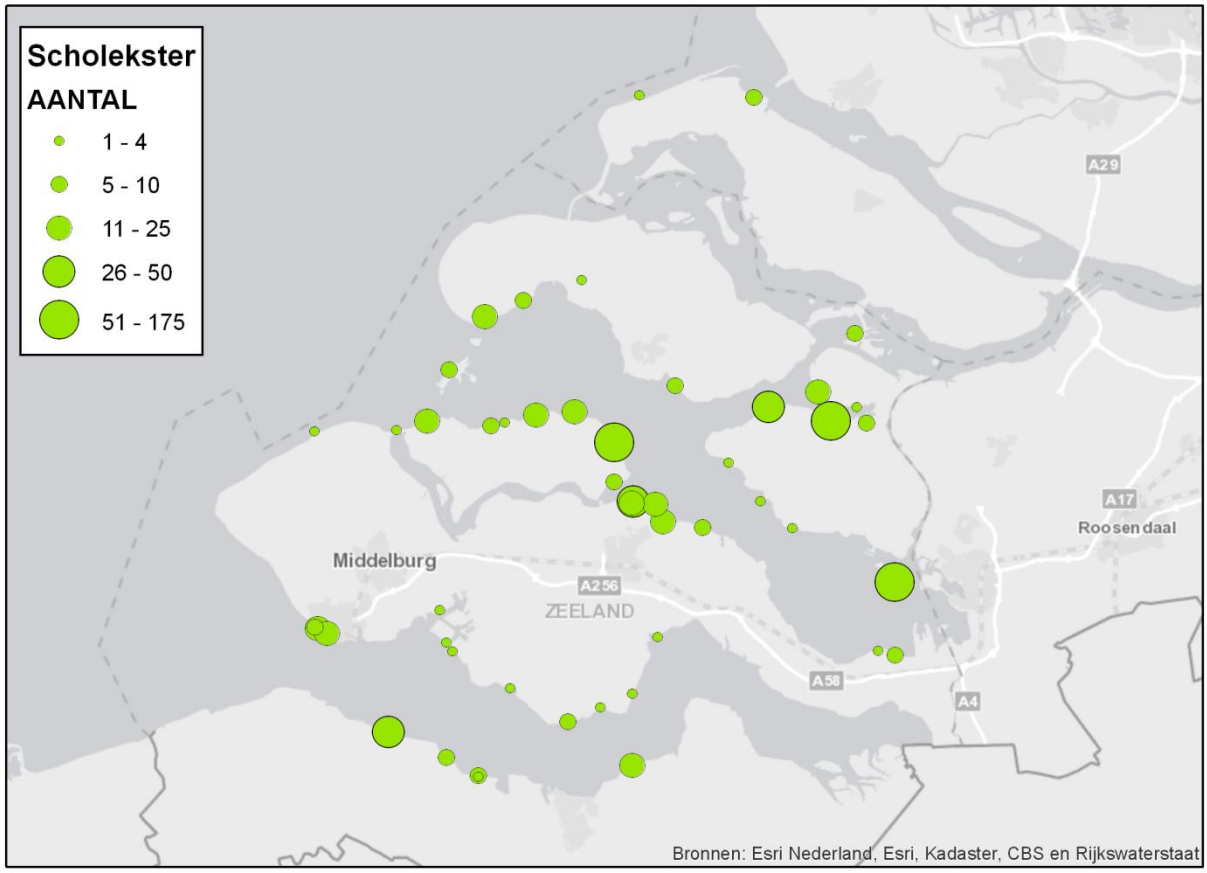

Figuur 2.2. Aantal dood gevonden Scholeksters per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde, februari 2012.

Scholeksters zijn in Nederland al jarenlang onderwerp van onderzoek, onder andere door het ringen van vogels waardoor deze individueel herkenbaar zijn. Vooral in de Waddenzee zijn veel Scholeksters van een ring voorzien maar ook in de Oosterschelde werden vele duizenden exemplaren geringd. In totaal werden tijdens de slachtoffertellingen 25 geringde Scholeksters gevonden (voor details zie Bijlage 1). Bij het bekijken van de ringgegevens is het van belang te weten dat de aantallen die per jaar geringd zijn sterk wisselen. In de jaren tachtig van de 20^{e} eeuw werden duizenden Scholeksters geringd, tussen 1988 en 2005 slechts enkele tientallen. Uit tabel 2 blijkt dat de gevonden Scholeksters uit de Oosterschelde vrij trouw zijn aan het watersysteem waar ze geringd werden. Van de 25 gevonden Scholeksters waren er vijftien die 25 jaar of ouder werden. De oudste werd in 1975 als klein jong geringd bij Zonnemaire op Schouwen-Duiveland en was ruim 37 jaar oud toen hij bij Burghsluis op Schouwen-Duiveland gevonden werd.

Tabel 2, Herkomst en vindplaats van geringde Scholeksters, in linkerkolom de ringplaats, in de drie overige de vindplaats.

	Oosterschelde	Westerschelde	Voordelta
Oosterschelde	12	1	2
Westerschelde	2	1	
Voordelta	1		1
Krammer-Volerak	1		
Elders	4		

Scholeksters ontdooien vorafgaand aan dissectie, Neeltje Jans, februari 2012. Foto Pim Wolf

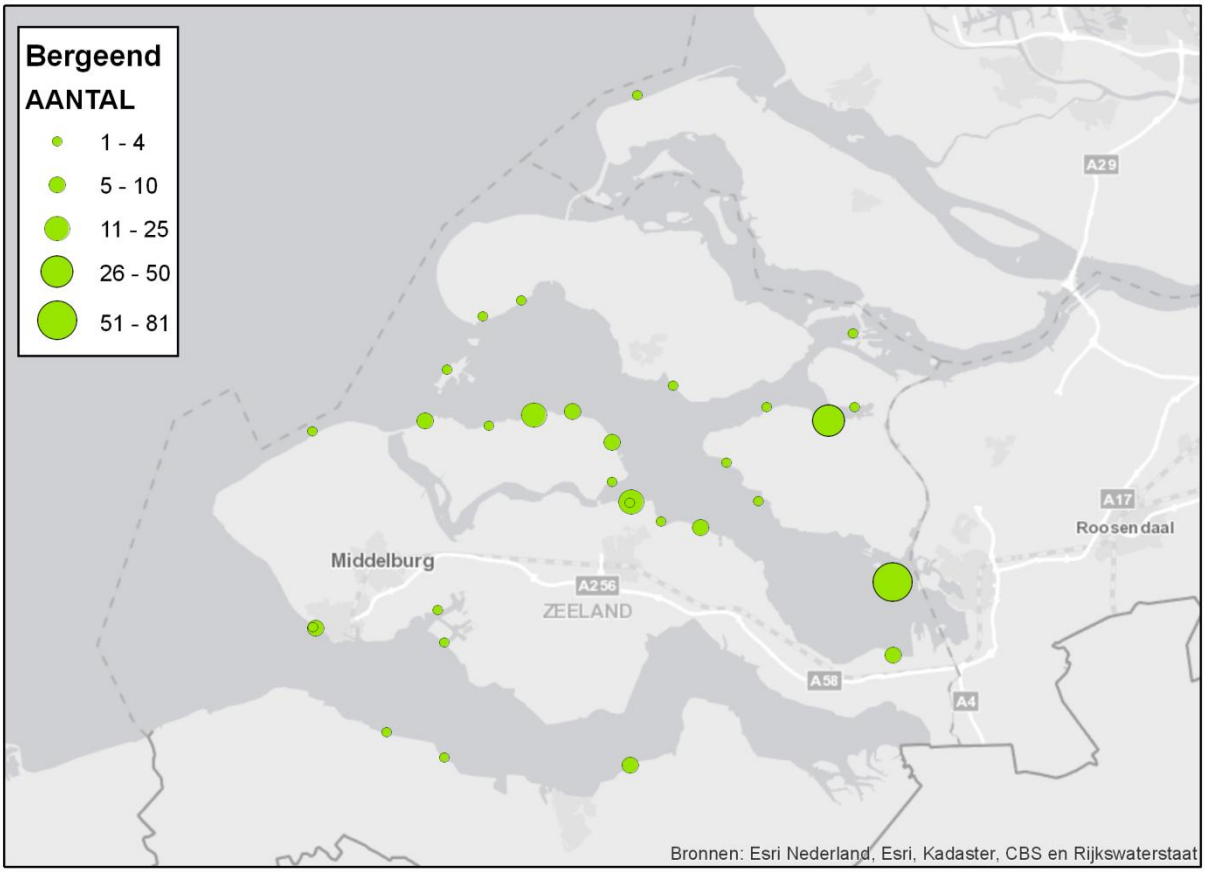

Verspreiding en aantal dood gevonden exemplaren per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde

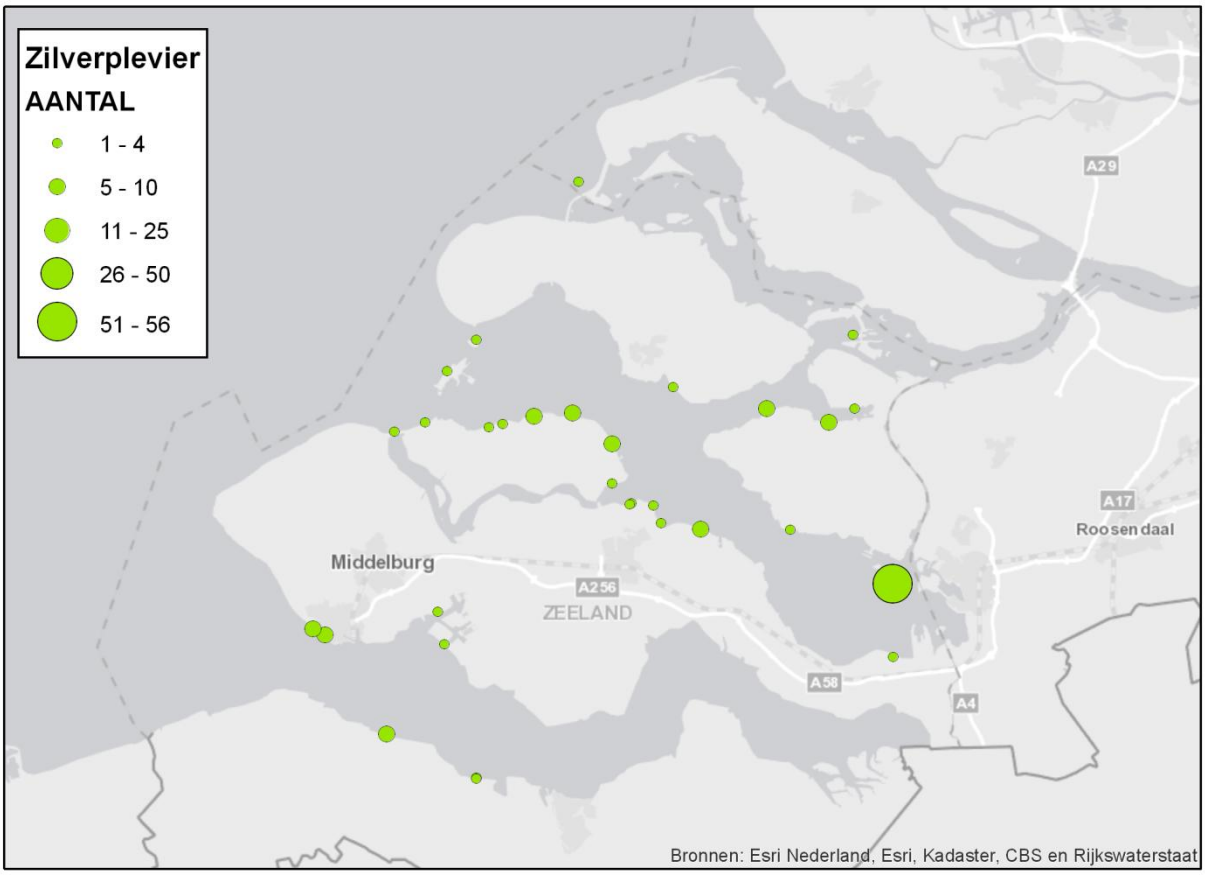

Verspreiding en aantal dood gevonden exemplaren per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde.

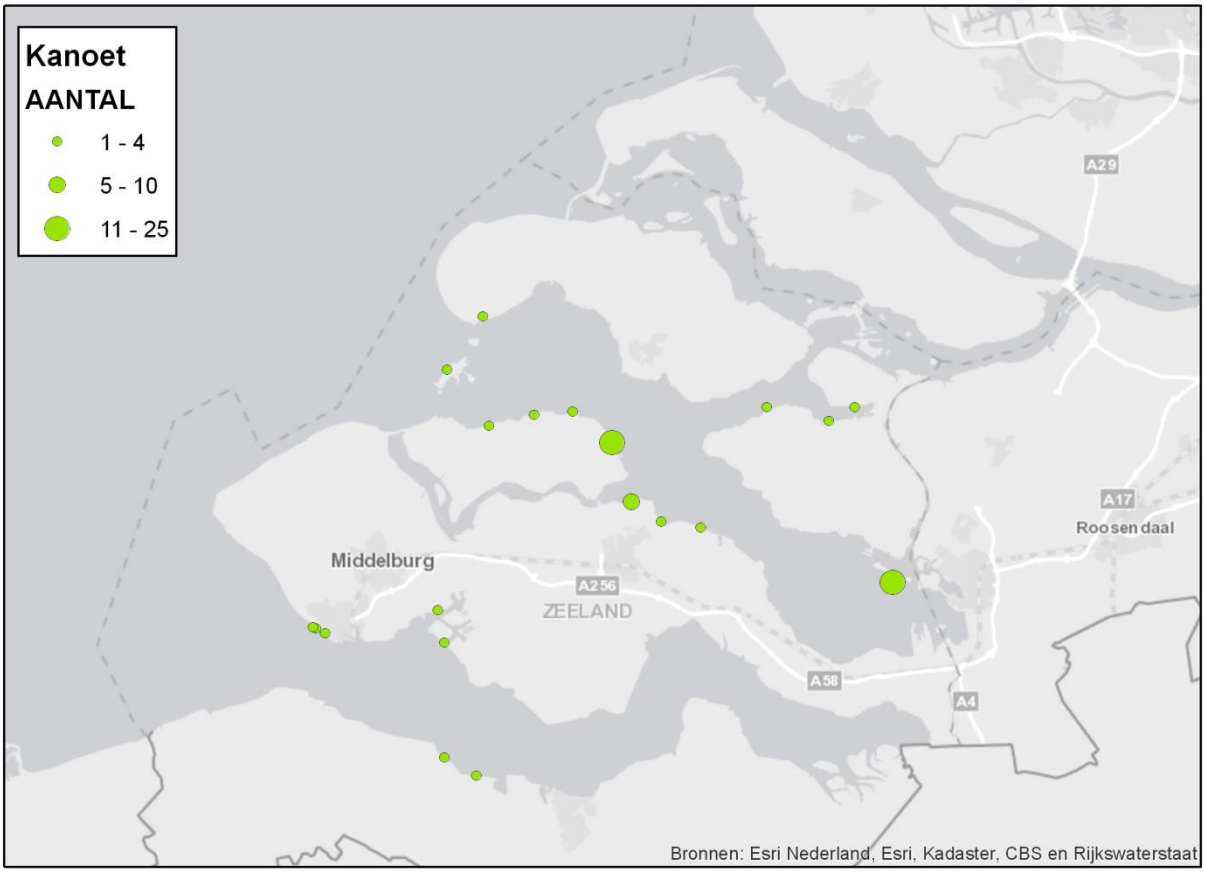

Verspreiding en aantal dood gevonden exemplaren per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde.

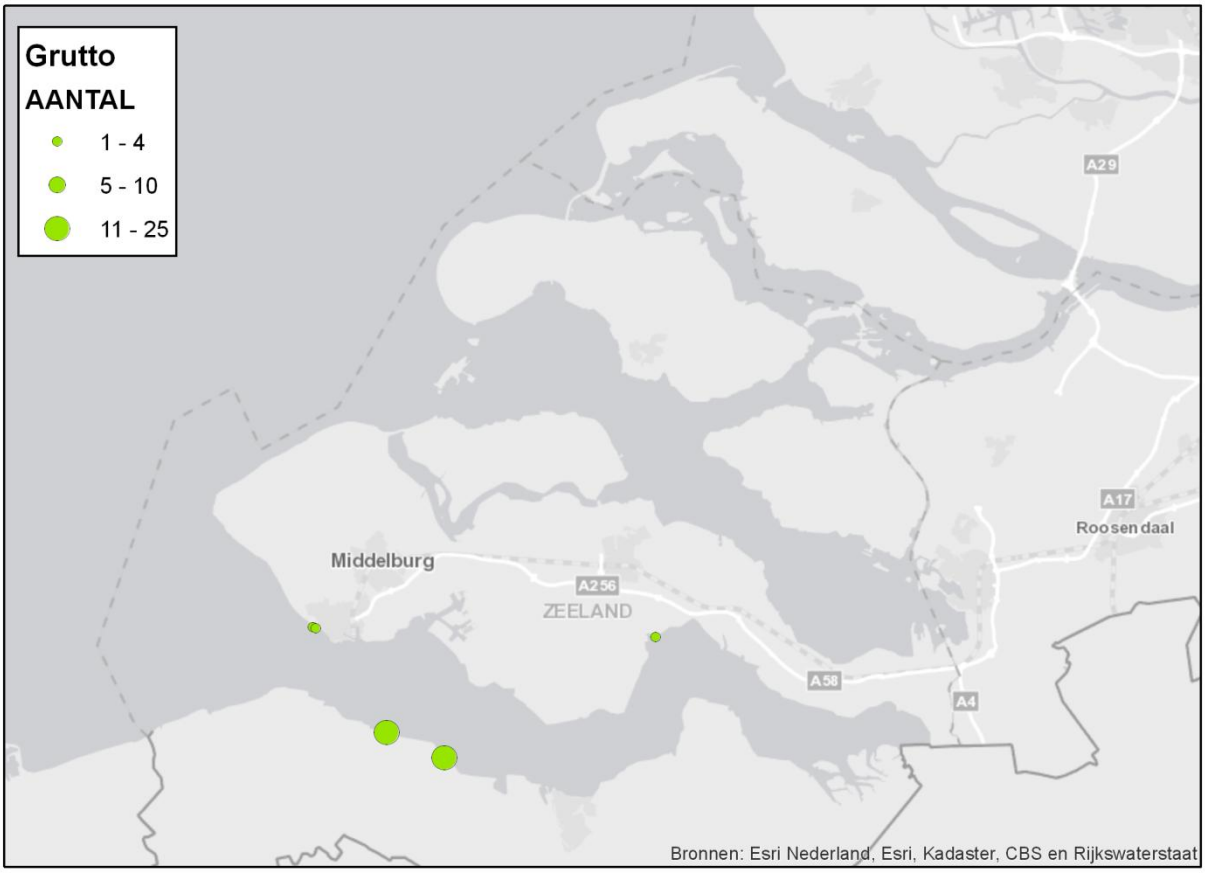

Verspreiding en aantal dood gevonden exemplaren per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde.

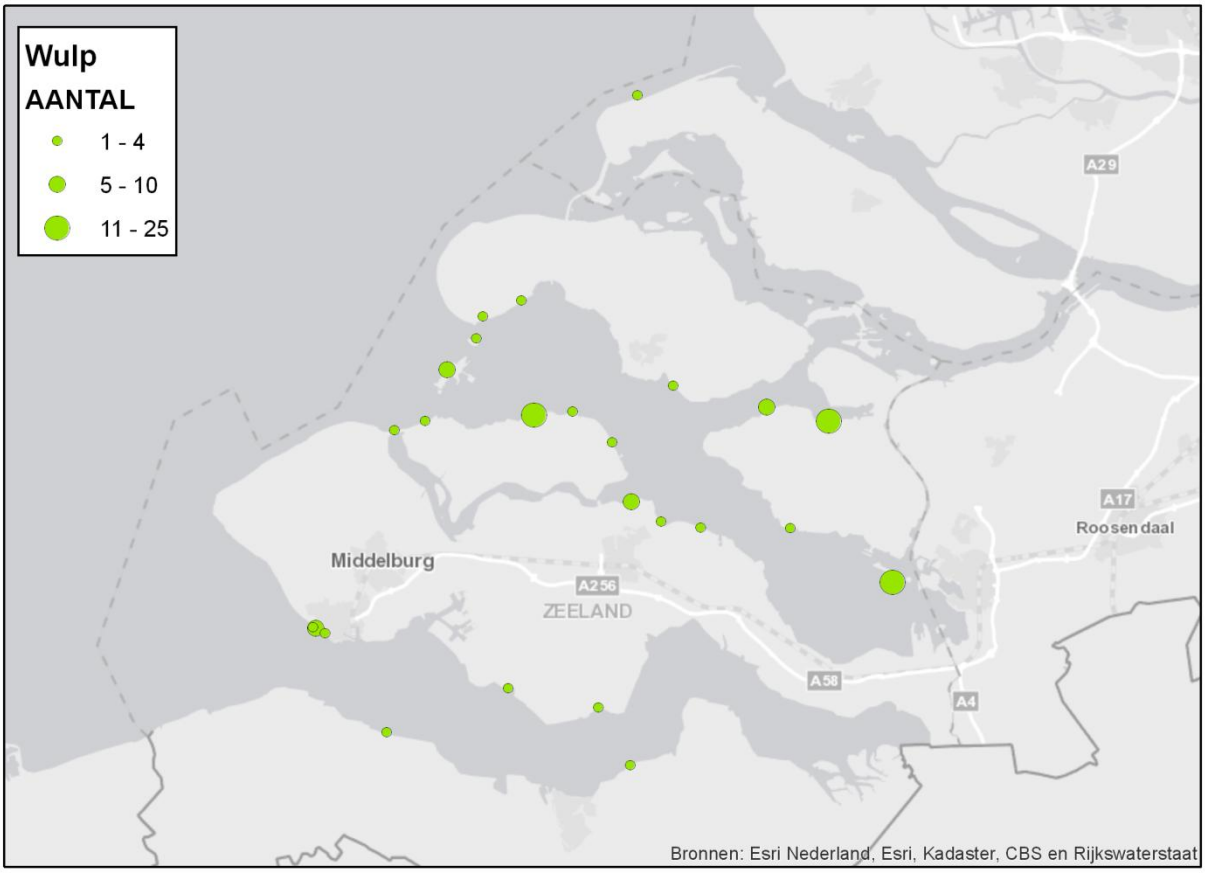

Verspreiding en aantal dood gevonden exemplaren per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde.

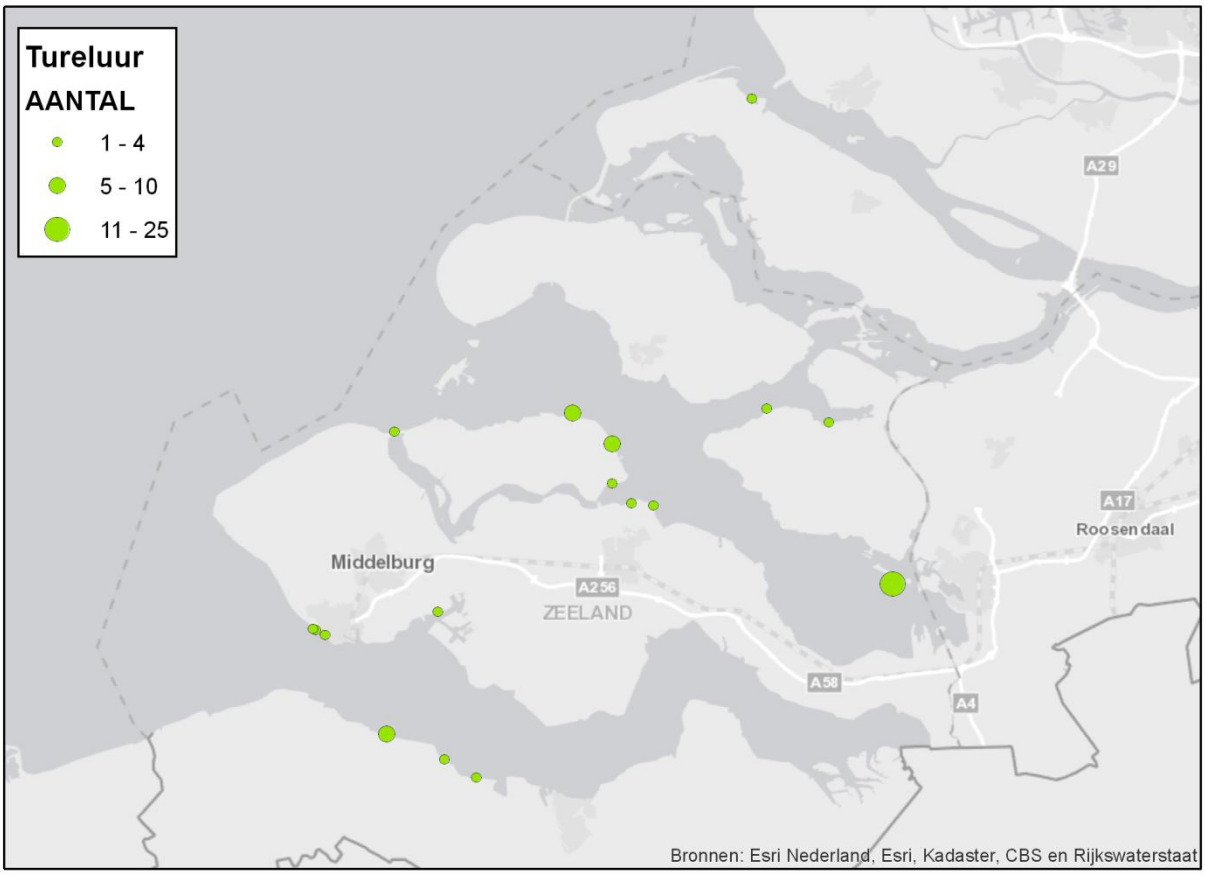

Verspreiding en aantal dood gevonden exemplaren per bezocht gebied in de Westerschelde en Oosterschelde.

Bijlage 1. Geringde Scholeksters, herkomst en terugmeldingen

Afkorting melders: Sander Lilipaly (SL), Mark Hoekstein (MH), Raf Vervoort (RV), Kees Vliet Vlieland (KVV), Koos Minnaar (KM), Alex Wieland (AW), Pim Wolf (PW), Roland Jan Buijs (RB), Stichting Strandexploitatie Walcheren (SSW).

Arnhem 5.410.796			
Ringdatum:	03.06.2003	pull.	Krammersluizen (51.67 N 04.15 E)
Gevonden:	17.02.2012	RV	St. Philipsland, (51.64 N 04.10 E)
Arnhem 5.232.129			
Ringdatum:	19.11.1986	2kj	Neeltje Jans (51.64 N 03.72 E)
Gevonden:	15.02.2012	SSW	Domburg, strand (51.57 N 03.50 E)
Arnhem 5.211.371			
Ringdatum:	12.09.1985	>2kj	Krammerse Slikken, Oude Tonge (51.68N 04.21 E)
Gevonden:	14.02.2010	SL	Oesterdam (51.51 N 04.17 E
Arnhem 5.227.399			
Ringdatum:	12.11.1986	>2kj	Flauwersinlaag (51.68 N 03.83 E)
Gevonden:	22.02.2012	SL	Nummer Een, Breskens (51.38 N 03.59 E)
Arnhem 5.209.590			
Ringdatum:	03.05.1985	>2kj	Flauwersinlaag (51.68 N 03.83 E)
Gevonden:	21.02.2012	SL	Banjaardstrand, Kamperland (51.59 N 03.67 E)
Arnhem 5.206.465			
Ringdatum:	28.02.1985	>2kj	Slikken van Viane (51.62 N 04.01 E)
Gevonden:	21.02.2012	SL	Banjaardstrand, Kamperland (51.59 N 03.67 E)
Arnhem 5.209.032			
Ringdatum:	22.04.1985	2kj	Neeltje Jans (51.64 N 03.70 E)
Gevonden:	21.02.2012	SL	Rykels Bevang, Prunjepolder (51.68N 03.84 E)
Arnhem 5.211.258			
Ringdatum:	11.09.1985	>2kj	Slikken van Viane (51.62 N 04.01 E)
Gevonden:	20.02.2012	SL	Slikken van Viane (51.62 N 04.01 E)
Arnhem 5.361.026			
Ringdatum:	11.06.2000	1kj	vogelasiel Haarlem (52.41 N 04.66 E)
Gevonden:	20.02.2012	SL	Oesterdam (51.44 N 04.22 E)
Arnhem 5.225.724			
Ringdatum:	25.04.1986	2kj	Hoofdplaat (51.39 N 03.61 E)
Gevonden:	20.02.2012	SL	Oesterdam (51.44 N 04.22 E)
Arnhem 5.265.590			
Ringdatum:	04.03.1994	>3kj	Reeuwijk (52.05 N 04.75 E)
Gevonden:	17.02.2012	SL	Oesterdam (51.44 N 04.22 E)

Arnhem 5.235.505
Ringdatum: 30.09.1987 1 kj Rattekaai (51.45 N 04.23 E)
Gevonden: 19.03.2012 SL Gorishoek (51.31 N 04.04 E)

Arnhem 5.223.001
Ringdatum: 20.12.1985 2kj Neeltje Jans (51.64 N 03.72 E)
Gevonden: 19.03.2012 SL Gorishoek (51.31 N 04.04 E)

Arnhem 5.428.286 en kleurringcode LY-BHOT
Ringdatum: 23.06.2011 pull. Engelandweg, Vlissingen-oost (51.46 N 03.68 E)
Gevonden: 15.02.2012 SL Knuitershoek, Ossenisse (51.40 N 03.97 E)

Arnhem 5.410.796
Ringdatum: 03.06.2003 pull. Krammersluizen (51.67 N 04.15 E)
Gevonden: 17.02.2012 RV St Philipsland (51.64 N 04.10 E)

Arnhem 5.463.886
Ringdatum: 30.05.2011 pull. Mississippihaven, Maasvlakte (51.94 N 03.76 E)
Gevonden: 16.02.2012 MH zeedijk Wissekerke (51.60 N 03.76 E)

Arnhem 5.410.902
Ringdatum: 27.06.2003 pull Krammersluizen (51.67 N 04.15 E)
Gevonden: 26.02.2012 LK Sint Annaland (51.61 N 04.09 E)

Arnhem 5.427.990 en kleurringcode LG-WZCY
Ringdatum: 20.07.2010 pull Grevelingendam (51.67 N 04.11 E)
Gevonden: 17.02.2011 RV Rumoirtschor, Sint Philipsland

Arnhem 5.428.443 en kleurringcode RB-GSOT
Ringdatum: 12.07.2011 pull. Krammersluizen
Gevonden: 17.02.2012 RV Rumoirtschor, Sint Philipsland

Arnhem 5.220.281
Ringdatum: 06.12.1985 >2kj Neeltje Jans (51.64 N 03.72 E)
Gevonden: 13.02.2012 SL Neeltje Jans (51.64 N 03.70 E)

Arnhem 5.233.109
Ringdatum: 02.04.1987 >2kj Kattendijke (51.53 N 03.94 E)
Gevonden: 11.02.2012 SL Kats (51.56 N 03.89 E)

Arnhem 5.062.432
Ringdatum: 29.06.1975 pull. Zonnemaire (51.74 N 03.55 E)
Gevonden: 09.02.2012 SL Burghsluis (51.68 N 03.77 E)

Arnhem 5.208.755
Ringdatum: 18.04.1985 >2kj Hoofdplaat (51.39 N 03.64 E)
Gevonden: 09.02.2012 SL Burghsluis (51.68 N 03.77 E)

Arnhem 5.166.715
Ringdatum: 02.07.1987 >1kj Kampen (52.53 N 05.87 E)
Gevonden: 09.02.2012 SL Westenschouwen (51.66 N 03.73 E)

Arnhem 5.224.977
Ringdatum: 17.04.1986 >2kj Flauwersinlaag (51.68 N 03.83 E)
Gevonden: 09.02.2012 SL Westenschouwen (51.66 N 03.73 E)